

1. आपण 17 ते 20 या वयात कोणत्या गोष्टी करण्यास प्राधान्य दिले पाहिजे? या काळात कोणत्या गोष्टी करू नये ज्यामुळे आपल्याला पुढील भविष्यात त्याचा फायदा होईल?

मेंदूचा क्षमता विकास हे प्रमुख उद्दिष्ट असावे:

- मानसिक परिश्रम करण्याची सवय वाढवावी - अभ्यास व ज्ञानार्जन हे कॉलेजच्या लेव्हलला मर्यादित न ठेवता भरपूर मेहनत करावी. कठीण विषय समजून घ्यावेत, कुठले का असेना. कॉम्प्लेक्स विचार समजता व करता आला पाहिजे.
- भरपूर अवांतर वाचन करावे. आमच्या निर्माणच्या वेबसाईटवर 175 सुंदर पुस्तकांची यादी आहे, त्यातील काही तरी किमान वाचावेत.
- कॉलेज मधील विविध क्लब्स, स्पर्धा, इवेन्ट्स, खेळ, संगीत, इ. मध्ये जरूर भाग घ्यावा.
- कुठल्याही व्यसनी पदार्थांचे सेवन करू नये. पियर प्रेशर म्हणून देखील नाही आणि हौस / थ्रिल म्हणून देखील नाही.
- रागिंग घेऊ आणि देऊ नये.

2. तुम्हाला मिळालेला सर्वात उपयुक्त सल्ला कोणता आहे?

माझे मेंटर श्री. विवेक सावंत (Founder, MKCL) यांच्याकडून मिळालेला सल्ला!
आपला जगाकडे बघायचा दृष्टीकोन आणि आपली मनोभूमिका ही कशी ठेवावी तर -

"मी इथे देण्यासाठी आहे, घेण्यासाठी नाही!"

बहुतांश वेळा विविध लोक, आणि विशेषतः तरुण वर्ग हा "मला काय मिळेल" अशा वंचकाच्या मानसिकतेत असतो. आणि म्हणूनच दुःखी वा चिंताग्रस्त असतो.

त्यापेक्षा मी इतरांना काय देऊ शकतो असा कायम विचार केल्यास आपल्या हातात काय यांवर लक्ष देता येते, सक्षम भूमिकेतून विचार होतो, उत्साही वाटते आणि आपण उपयुक्त व सकारात्मक अशी काही तरी कृती करण्यात गुंततो.

3. समाजकार्य करायला शिक्षणाची किंवा पदवीची खरंच गरज आहे का?

नाही. पण क्षमतेची, कौशल्यांची, विचारांची, सातत्यपूर्ण परिश्रमांची मात्र नक्कीच गरज आहे.

खरतरं औपचारिक शिक्षणातून किंवा पदवीतून या गोष्टी मिळणं अपेक्षित असतं. किंबहुना बऱ्याचदा पदवी ही या गोष्टींचे मापक म्हणून वापरली जाते.

पण दुर्दैवाने बहुतांश शैक्षणिक पदव्या या आता पोकळ झालेल्या असल्याने त्यांची निव्वळ भरमार हे पुरेसे नाही.

ज्या पदवीतून काही चांगला क्षमताविकास होतो त्याचा सामाजिक कामात उपयोग नक्कीच होतो. पण त्यासाठी काळजीपूर्वक निवड करायला हवी.

मुख्य मुद्दा असा की सामाजिक कार्य हे निव्वळ आपल्या हौसेपोटी करायचे नसल्यास ज्याने इतरांना उपयोग होईल किंवा त्यांची काही समस्या आपल्याला दूर करता येईल असे काही कौशल्य, क्षमता अंगी बाणवणे आवश्यक आहे. ते पदवीद्वारे मिळवायचे की ऑनलाईन शिकायचे की काम करता करता शिकायचे ते प्रत्येकाने ठरवावे.

4. आपले नेहमीचे आयुष्य जगत असताना सामाजिक बांधिलकी जपण्यासाठी एक तरुण म्हणून मी काय योगदान देऊ शकतो?

तुमच्याकडे उपलब्ध असलेले सर्वात महत्त्वाचे स्रोत म्हणजे तुमचा वेळ, पैसे आणि दैनंदिन जीवनातून प्रकट होणारी मूल्ये. या तिघांचा एकत्रित उपयोग केल्यास बरेच काही साध्य करता येणे शक्य आहे.

- तुमच्या मासिक अथवा वार्षिक उत्पन्नातील किमान काही रक्कम (तुमच्या आर्थिक सोईनुसार 1% ते 10% दरम्यान कितीही) ही सामाजिक कार्यास देण्याचा निर्धार करा. तुम्हाला ज्या सामाजिक संस्था किंवा उपक्रम हे उत्कृष्ट वाटतात (हे शोधण्यासाठी थोडा अभ्यास व प्रयत्न करावा लागेल!) त्यांना मदत करा.
- तुमची नोकरी सांभाळून तुम्ही आठवड्यात किंवा महिन्यात किंवा वर्षात एकूण किती दिवस अथवा तास सामाजिक योगदानासाठी काढू शकता याचा अंदाज घ्या. विविध संस्थांना volunteers ची गरज असते. तुम्ही तिथे मदत करू शकता.
- तुमच्या दैनंदिन जीवनात विविध बाबतीत तुम्ही काय निर्णय घेता यातून तुमचे मूल्ये प्रकट होत असतात. इथेदेखील सामाजिक योगदान करण्याची आणि मूल्याधारित व्यक्त होण्याची संधी आहे. दारू व तंबाखूचे सेवन न करणे, पर्यावरणीयदृष्ट्या कमी हानिकारक असे जगणे, उगाचंच जास्त सीसीची बाईक न विकत घेणे, स्थानिक अर्थव्यवस्थेला बळकटी मिळेल अशी खरेदी, रस्त्यावरील भाजीविक्रेते व इतर तुलनात्मकरीत्या गरीब अशांशी घासाघीस न करणे, शक्य असल्यास मांसाहार न करणे (त्याचा पर्यावरणावर प्रचंड परिणाम पडतो), इ. अनेक पद्धतीने आपल्याला विचार करता येईल व कृती करता येईल.

या काही गोष्टींपासून सुरुवात करता येईल. त्यातून पुढचा मार्ग सापडेलच!

5. आजची तरुणाई गोंधळलेली आहे का?

मनामध्ये अनेक प्रश्न असणे, योग्य काय व अयोग्य काय असा संभ्रम निर्माण होणे, पुढील जीवनाविषयी अनिश्चितता असणे, इ. गोष्टींना मी तरुणाई गोंधळलेली आहे असा म्हणणार नाही.

खरतरं असे प्रश्न पडणे हा तरुण असण्याचा स्थाईभाव आहे आणि त्या टप्प्यासाठी महत्त्वाचे आहे.

मला जास्त चिंता उलट याची वाटते की जीवनाविषयी व्यापक प्रश्न तरुणांना पुरेसे पडत नाहीत किंवा ते अशा प्रश्नांशी पुरेसे भिडत नाहीत.

स्वतः विचार करू नका, आमचे गिर्हाईक बना असे म्हणणारे व तरुणांना निव्वळ ग्राहक म्हणून बघणारे अनेक उपक्रम व क्लासेस चालू आहेत.

नातेवाईकाकडून मिळणारे बहुतांश सल्ले देखील फार चटकन रेडीमेड उत्तरे देणारे किंवा सेटल हो, सुरक्षितता मिळवून अशा विसाव्या शतकातल्या मानसिकतेतले असतात.

यापेक्षा तरुणाना त्यांच्या जीवनाच्या मूल्यांविषयी, त्यांचे रोल मॉडेल्स कोण, काय करावे व काय करू नये, सध्या समाजापुढचे विविध प्रश्न काय, त्यांचा पर्जन्य काय, ते समाजाला काय योगदान देऊ शकतात, इ. मुद्द्यांविषयी विचारप्रवण करणे, चालेंज करणे, आणि उत्तरे शोधण्यास व धडपड करण्यास प्रवृत्त करणे हे महत्त्वाचे आहे.

फार लवकर सुरक्षित उत्तर मिळून शांत झालेल्या तरुणाईपेक्षा मी अशा प्रश्नांनी गोंधळलेली तरुणाई ही अधिक श्रेयस्कर आहे असे म्हणेन.

6. 'समाजकार्य' या शब्दाची व्याख्या आपण कशी करता? कोणकोणत्या कृती समाजकार्यात मोडतात?

मला वैयक्तिकदृष्ट्या सामाजिक कामात आनंद मिळतो, हे काम आव्हानात्मक आहे व त्याची गरज आहे म्हणून समाधान लाभते, या गोष्टींच्या पलीकडे जाऊन मुळात सामाजिक कामाची अथवा सामाजिक क्षेत्राची गरज काय यासंबंधी विचार करायची संधी या प्रश्नामुळे मिळाली.

समाजाला सुरळीत चालण्यासाठी गरजेचे असे कायदेकानून व नीती बनवणे हे प्रामुख्याने शासकीय क्षेत्राचे (Government Sector) काम आहे. लोकांना जगण्यासाठी आवश्यक अशा वस्तू व सेवा पुरवणे हे मुख्यतः खाजगी आणि व्यवसाय क्षेत्राचे (Private Sector) काम आहे. मग सामाजिक क्षेत्राची गरज आणि व्याप्ती काय? टिपिकल “सोशल वर्क” अशा निव्वळ भावनिकदृष्ट्या बुळबुळीत पद्धतीने न बघता “सोशल प्रॉब्लेम सॉल्विंग” अशा दृष्टीने विचार केला असता मला या कामाचे खालील पैलू जाणवतात:-

- समाजातील सर्वात गरजू आणि राजकीय / आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकांना आवश्यक सेवा पुरवणे, कारण सहसा शासन व बाजार व्यवस्था यांच्यापर्यंत पोहोचत नाही.
- सत्तेचा असमतोल आणि विषमता दूर करण्याच्या उद्देशाने लोकांना सक्षम करणे आणि विकेंद्रीकरणाच्या व लोकशाहीकरणाच्या प्रक्रियेला बळकट करणे.
- सामाजिक समस्या सोडविण्यासाठी विविध प्रकारचे तांत्रिक, वैज्ञानिक व सांस्कृतिक असे कल्पक व नाविन्यपूर्ण उपाय शोधणे.
- समाजाच्या भल्यासाठी योगदान देण्याच्या, आपला वाटा उचलण्याच्या अनेकाविध लोकांच्या इच्छेसाठी एक “चॅनेल ऑफ एक्सप्रेसन” म्हणून काम करणे. यामध्ये सामाजिक कार्यकर्ते, स्वयंसेवक, आर्थिक दाते, हितेच्छूक लोक, जागरूक नागरिक, अशा विविध मंडळींचा समावेश होईल ज्यांना त्यांच्या समाजाप्रतीच्या उत्तरदायीत्वाच्या पूर्तीसाठी मदतरूप असे एक माध्यम म्हणून सामाजिक क्षेत्र उपयुक्त ठरते.
- मानवी समाज आणि संस्कृती ज्या अनेक मूल्यांना महत्त्वाचे मानते (उदा. त्याग, परोपकार, शौर्य, साधेपणा व शुचिता, इ.) त्यांची कायम जाण राहावी म्हणून, ज्यांच्याकडे समाज एक आदर्श म्हणून बघू शकेल, ज्याद्वारे समाजाची नैतिक उंची वाढत राहिल असे व्यक्ती आणि कृतींच्या रूपातील “रोल मॉडेल्स” समाजापुढे येत राहावेत म्हणून.
- जेव्हा कुठे अन्याय होत असेल अशा प्रसंगी “जागल्या” (whistle blower) म्हणून भूमिका पार पाडणे.

7. सामाजिक प्रश्न सोडविण्याच्या अनुषंगाने डोक्यात आलेल्या कल्पनेला कशाप्रकारे मूर्त रूप द्यावे?

स्वतःला खालील प्रश्न विचारावेत

- माझ्या कल्पनेद्वारे मी नेमका कुठला सामाजिक प्रश्न सोडवू इच्छितो?
- तो प्रश्न हा प्रश्न आहे हे मी कसे ठरवले? त्यासाठी माझ्याकडे काय पुरावा किंवा अनुभव (प्रासंगिक का होईना) आहे?
- हा प्रश्न किंवा ही समस्या किती लोकांची आहे?
- हे लोक कुठे पसरलेले आहेत?
- आज त्यांना ही समस्या सोडवण्यासाठी काय उपाय उपलब्ध आहेत? ते त्या उपायांचा कसा वापर करतात? त्यात प्रमुख अडचणी काय?
- आता माझी कल्पना नेमका कुठला अडथळा दूर करेल? माझे इंटरव्हेंशन पॅकेज काय असेल? त्यासाठी काय आधार आहे? ते मी लोकांपर्यंत कसे पोहोचवेन?
- किमान किती काळ या कल्पनेच्या कार्यान्वयनाला लागेल आणि माझी देण्याची तयारी किती आहे?
- या कामाला एकूण किती पैसे लागतील? ते कुठून उभे राहतील?
- वेळापत्रक काय?
- सगळ्यात शेवटी पण अत्यंत महत्त्वाचे - या कामाच्या अंमलबजावणीच्या अनुषंगाने - सक्सेस म्हणजे काय? काय झाले किंवा घडले तर कल्पना यशस्वी झाली असे मी म्हणेन? - हे नोंदवून ठेवावे.
- सरतेशेवटी - करके देखो!

8. निर्माण च्या उपक्रमांमध्ये सहभागी होण्यासाठी कशाकशाची आवश्यकता आहे?

मला व्यापक समाजहितासाठी योगदान द्यायचे आहे अशी प्रामाणिक इच्छा! ही प्राथमिक आवश्यकता आहे. स्पष्टता आणि क्षमता या हळूहळू तयार होणा-या गोष्टी आहेत. त्या नंतर होतील.

आमच्या वेबसाईटवर (www.nirman.mkcl.org) एक अतिशय सुंदर व विचार करायला लावणारा असा अप्लिकेशन फॉर्म आहे. तो भरायला सुरुवात करा आणि आम्हाला पाठवा!